

CSOÓRI SÁNDOR —
SÁRA SÁNDOR

Madéfalva, 1764

*„Nekünk a legszebbik estét
fekete gyászra festették,
fekete gyászra festették.”*

KRISZTUS URUNK SZÜLETÉSE UTÁN
1764. ESZTENDŐ SZÁMLÁLTATIK.

KRISZTUS KINSZENVEDESE ÉS FELTÁMADÁSA
UTÁN 1731.

VILÁG TEREMTÉSE UTÁN 5713.
VIZÓZÓN UTÁN 4056.

MAGYAROKNAK KERESZTÉNY LÉTEK 773.

A MÉLT. AUSZTRIAI HÁZNAK
FELEMELTETÉSÉNEK 491.

MÁRIA THERESIA KEGY. ASSZONYUNK G.
FEL. KORONÁZTATÁSÁNAK 24.

KASZÁRNYAUDVAR

A bécsi Burg kaszárnyájának udvarán 15 vasalt társzekérre fegyvereket s töltenyeket raknak a Trautmansdorf-vasasok egyenruháját viselő katonák. A raktárajtóktól a szekerekig zárt, fegyvelmezett láncot alkotva adják át egymásnak a fegyvereket. Mindez némán történik. A csöndet csupán a puskák tusához csattanó tenyerek zaja szaggatja meg ütemesen.

A magas kőfalakkal körülkerített udvaron Carato Emanuel császári alezredes jelenik meg. Közeledésére a rakodást irányító s ellenőrző altiszt vezényszava csattan föl:

— Habt acht!

A rakodás néhány másodpercig abbamarad.

— Weiter! — mondja tovahaladtában az alezredes.

Folytatódik újra a megszakadt fegyveradogatás gépiesen, keményen, egyhangúan.

A fegyverekkel megpúpozott társzekerekre ponyvát feszítenek.

SZÉKELYUDVARHELY. A KORMÁNYSZÉK ÜLÉSTERME

A Kormányszék üléstermében öt, magas tisztséget viselő férfi várakozik. Bajtay püspök egy valahai püspökről festett arcképet néz elmélyülten. Az élethűen megfestett szemek szigorúan néznek Bajtayra.

Hárman — gróf Lázár, gróf Haller és gróf Bethlen — beszélgetnek.

Bornemissa főkirálybíró az ülésterem ablakán át néz ki az épület előtti térre, ahol hintók, fölnyergelt lovak, lovászok, cselédek csoportja várakozik.

Nyílik az ajtó. Egy hosszúra megnyúlt, de keszeg férfi lép be rajta: Halmágyi István titkár. Mélyen meghajolva üdvözlí a bent levő urakat, akik alig vesznek róla tudomást.

Bajtay püspök most Mária Terézia királynő arcképe előtt áll meg. Egy — arcával és testiségével is uralkodni tudó — női képmás és egy megzavarodott püspök tekintetváltása.

Bajtayt heves ajtónyitódás zökkenti ki. Báró Kemény, a Kormányzék elnöke siet be a terembe, kezében papírlapok.

Megáll az elnöki asztalnál; maga elé mered, vár s hosszú másodpercek után most néz először a jelenlevőkre.

— Üljetek le — mondja idegesen, és fejével intve parancsolóan küldi ki a teremből a két őrt álló katonát. Aztán fáradtan, elgyötörten beszélni kezd: — Ebben a szokatlan órában azért kérettlek ide benneteket, mint a Kormányzék tagjait és mint a barátaimat, hogy ismertessem veletek Mária Terézia elhatározását, mely nemcsak személyesen minket érint, de örök időkre eldöntheti népünk sorsát.

Felvesz az asztalról egy pecsétes pergamentet, s arról olvassa a következőket: — „Mí, Mária Theresia, Isten kegyelméből római császárné, és Tótországoknak királynéja, Ausztriának érchercege, et cetera, et cetera... A Kormányzék tudomására hozzuk, hogy birodalmaink határainak védelmére, a régi zsoldos katonaság helyett — önkéntes, nemzeti határőrség felállítását tartjuk szükségesnek... A határőrség feladata az eddigiektől eltérően nemcsak a havasi ösvények és messi álutak ellenőrzése és a belső rend megtartása, hanem ha idő és szükség úgy kívánja: minden ellenség elűzése és soknépű országaink védelme... A hadi dolgokban való változásokat és jobbításokat a keresztény Európa megszilárdítása és Birodalmunk sokat szenvedett népeinek az érdeke egyaránt megköveteli... Az önkéntes, nemzeti határőrség megszervezését hű emberünkre: báró de Buccow lovassági tábornokra bizzuk. Jótéteményünket hálaadó szívvel fogadjátok, s mindazok ellen, akik üdvös szándékainkkal titkon vagy bármiként ellenkezének, szigorúan eljárjátok... Kelt a mi városunkban Ausztriában, Bécsben, húsvét havának nyolcadik napján, az Úrnak ezerhétszázhatvanharmadik, Birodalmunknak huszonharmadik esztendejében.”

A felolvasás után báró Kemény néhány másodpercig még állva marad, aztán leül, ezzel is jelzi, hogy az elhangzottakhoz nincs hozzáfűznivalója.

Mindenki magába roskadva hallgat.

A csendet Bornemissza töri meg.

— Gondoskodni — ellenünkre?

— A mezítlásas gyerekekre is ráparancsolja az anyja a csizmát, ha hidegül a föld — fordul Bornemisszához gróf Lázár. — Úgy tetszik, a főkirálybíró úr elfelejtette, hogy ugyanaz a Birodalom óhajt most magához emelni bennünket, amely már többször is tanújelét adta áldozatkészségének... Mért lenne ez ellenünkre?

Bajtay püspök föláll, s Bethlen Gábor fejedelem képmására emelve ujját, megszólal:

— Nemcsak a hit — az aggodalom is embervoltunk gyümölcse. Bethlen Gábor példája arra tanít bennünket, minél kisebb egy nép: a gondját viselő államférfiaknak annál messzebblátó bölcsességet kell kérniük Istentől... Még negyven éve sincs, hogy országunkat a krími tatárság földülta s testvéreinknek vérét vette. Aggályoskodás helyett ne hálát érezzünk-e inkább a felséges Ausztriai Ház iránt, midőn most gondoskodni kíván határaink védelméről?

— Akik egyenjogúak, püspök úr, azok nem gondoskodni szoktak egymásról — veti közbe gróf Bethlen —, hanem gondot vállalni közösen.

— Éppen erről van szó — szökken föl a helyéről gróf Haller. — Alkotmányos jogaink sértetlenek. A katonaság felállítását sem parancssal sürgeti a királynő, csupán alkalmat ad híveinek az iránta való hűség kifejezésére. Büntetés csak azokra vár, akik az önként vállalt szolgálatot akadályozzák.

— Jó, jó, Haller uram — mondja csöndesen Bornemissza főkirálybíró — hűségben mi se vagyunk restek, mégse hallgassuk el, hogy aki rólunk határoz, de nél-

külünk, az már eleve nem velünk tart. Buccow generálist csak hírből ismerem, de tudom, ha egy főkatonát bárhol és bármikor útra indítanak, az tűzön-vízen át győzni akar. Parancsolni még a fáknak is, a köveknek is, a madaraknak is.

— Igen... Lehetséges, hogy a katonaság fölállítása idegen főtisztekkel próbára tesz mindnyájunkat — fordul Bornemisszához Lázár gróf —, de fogadjuk el végre a sors vastörvényét: jövőt csak az a nép láthat, amely összeköti szabadságát a fegyverekkel.

Súlyos, lélekre nehezedő szavak. Nyomukban ugyanilyen súlyos csönd támad. Mindenki báró Keményre, a Kormányzók elnökére néz, aki fölállva kezd beszélni ismét:

— Megtörténhet, hogy az idő majd azokat igazolja közülünk, akik népünk továbbélését a hűség, az alkalmazkodás, a beolvadás távlatában látják, de... igazságot nem nekik szolgáltat, sőtül hiszem... Végezetül, miután bölcsességgel átítatott szavak is elhangzottak itt, fölolvastam a császári és királyi leirat záradékát: „Tudatjuk továbbá, hogy gróf Kemény Lászlót saját kérésére, egészségi okokból, kormányzói tisztjéből fölmentjük s évi 4000 aranyforint nyugdíjjal kegyelmesen el látjuk s mindaddig, amíg a szokásos és törvényes választás létre nem jöhet: a királyi szolgálat, a nyugalom, a folytonosság, a közjó érdeke azt kívánja, hogy a kormányzói széket Adolphus báró de Buccow generális foglalja el. A közügyek gyorsítása érdekében pedig elrendeljük, hogy a Kormányzókhoz előterjesztett beadványok magyar nyelvről latinra fordíttassanak. Kelt a mi városunkban Ausztriában, Bécsben, húsvét havának nyolcadik napján.”

Báró Kemény László átadja Halmágyinak a királyi leiratot. Tekintetét végighordozza a Kormányzók tagjain — akik a záradék szövegét állva hallgatták végig —, és ha keserűen is, de méltósággal a következőket mondja:

— Tisztelt Kormányzók! Ti láthatjátok, hogy egészségemben nem rendített meg Isten. Az ő színe előtt jelentem ki: fölmentésemet nem kértem s nem akartam. Így aztán bátor vagyok kimondani: ami velem történt, lehet még pusztá félreértés is. De ha ez a félreértés egy egész néppel történik — törvényeivel, kiváltságaival, nyelvével, véren szerzett jogával —, az már maga a félreérthetetlen sors. Az olt-hatatlan lángoktól óvjon bennünket Isten.

FŐ TÉR. TEMPLOM MELLETT

Orgonaeső és jázmineső.

Barkavesszőkön szentelt vízcseppek ringatódnak.

Imbolygó körmeneti zászlók sűrűjében s a magasra tartott oltáriszentség körül röpköd, csapong az emberi torkokból kiszakadó ének:

*Feltámadt Krisztus e napon
Halleluja!
Hála legyen az Istennek
Halleluja!
Hála legyen az Istennek!*

A tér egyik sarkában zöld ágakból font kegysátrak sorakoznak. Tolong körülöttük a nép. A tér másik sarkában hasonló tolongás, de már vásári felhangokkal. Az ide hallatszó áhítatos éneket egyre határozottabban a mézeskalácsosok, a sajt-árusok kikiáltó szövege nyomja el:

*Aki nem vesz, arrébb álljon,
Hogy a szomszéd is jól lásson!*

Az egyik ponyvasátor oldalán megfestett életjelenetek láthatók. Egy férfi hosz-

szű pálcával mutogatja a „képes történet” soron következő részleteit. S éneklí is a történetet:

*Fehér Anna meghallotta,
Hogy a bátyja bé van zárva.*

— *Turai bíróhoz szaladott —*

*Bíró, bíró, Turai bíró,
Szabadítsd meg a bátyámat.
Háljál velem egy éjszaka,
Bátyád meg lesz szabadulva.*

— *Fehér Anna a börtönhöz szaladott —*

*Bátyám, bátyám, Fehér László
Halld mit mond Turai bíró:
Háljak véle egy éjszaka,
Bátyám meg lesz szabadulva.*

*Anna, Anna, Fehér Anna,
Ne hálj véle egy éjszaka:
Bátyád fejét is elteszi,
Lányságodat is elveszi.*

— *Fehér Anna nem nyugodott,
Véle aludt egy éjszaka.*

*Bíró, bíró, Turai bíró,
Mi zörög a nagy udvarban?
Lovam viszik itatásra,
Annak zörög a kantárja.*

— *Fehér Anna börtönhöz szaladott.*

*Kiszóltak a többi rabok:
Ne itt keresd a bátyádat,
Zöld erdőbe, zöld mezőbe,
Akasztófa tetejébe.*

— *Fehér Anna Turai bírót megátkozta:*

*Tizenhárom szekér szalma,
Rothadjon el az ágyadba!
Törülköződ tüzet hányjon,
Mosdóvized vérré váljon!*

A szomorú történetnek számos nézője akad, de legtöbbször mégis egy olasz találmányát csodálják, amelyet macskazongorának is elkeresztelhetnénk.

A találmány ördögi és ötletes is ugyanakkor. Egy hiteles szemtanú így számol be róla följegyzéseiben: „...Az olasz megpróbálván egynehány macskának vékonyabb és vastagabb nyávogását, ládába rekesztette őket, de mindeniknek kinn hagyta a farkát, amelyeket egy clavicordium verőí alá tett. Minden ütőben hegyes vas volt, melyeket midőn nótára vert, a macskák is mind nótára nyávogtak...”

Az olasz mutatványát izgatott kiáltások szakítják félbe:

— *Katonák!*

— *Hol?*

A déli kapunál.

A katonák Buccow katonái.

„...Buccow generális megérkezésekor igen nagy pompával vonult bé a városba. Lóháton ült, lova cafrangjának széleit urak fogták, a feje felett való superlatot szintén...”

Báró Kemény kivételével a Kormányshék tagjai mind jelen vannak Buccow bevonulásánál: Bajtay püspök, gróf Lázár, gróf Haller, gróf Bethlen stb. Bornemissza főkirálybíró az alkirálybírák bandériumát vezeti.

Buccow jószágosan integet és időnként pénzt szór az ámuló tömeg közé.

ÜLÉSTEREM

„...Bornemissza főkirálybíró a falvak bíráit összehívatta és eléjük terjesztette a királyné rendeletét a határórség felvételéről. A bírák azonban állandóan amellet maradának, hogy katonáskodni nem akarnak...”

A várakozásra késztetett bírák türelmetlenül álldogálnak az ülésteremben, melynek falain már nemcsak Mária Terézia képe látható, hanem az egész királyi család. Sőt a birodalom hercegségeinek, grófságainak a címerei és zászlói sem hiányoznak. Buccow generális lovas képét most akasztja föl két katona, akik egy tiszti irányításával a terem földiszítését végzik. Mikor az ajtót őrző két katona meglátja a generális képét, vigyázzállásba merevedik és tiszteleg.

Az ülésterembe Bornemissza főkirálybíró lép be, két osztrák katonatiszt kíséretében. Láthatóan ideges, megalázott, de fegyelmezi magát. Zsebéből teleírt papírlapot vesz elő. A törvényes rendelkezést betartva, az első sorokat latinul mormolja.

— Illustrissimi indices, domini fratres. Intimabo vobis eventum colliqui mei cum domini Buccow generali...

Jelképesen eleget téve a hivatalos szabálynak, a papíron levő szöveget magyarázul olvassa:

— Tisztelt bírák, atyámfiai! Mielőtt közölném veletek Buccow generális úrral folytatott megbeszélés eredményét, bemutatom méltóságos báró Nicodemus Schröder urat, a Trautmansdorf-vasasok vezérő ezredesét; és a Terézia-rend kiskeresztjével kitüntetett Ludwig Ernst alezredes urat.

Bemutatásukkor a két tiszt kissé előbbre lép. Schröder nyomatékosan Ernstre néz, aki Bornemisszát félbeszakítva beszélni kezd:

— Hálás vagyok a sorsomnak, hogy anyanyelveteiken szólhatok hozzátok. Nyugodjatok meg, Bornemissza főkirálybíró úr hüen tolmácsolta aggodalmaitokat, Buccow generális úr pedig megígérte, hogy gondos tanulmányozás után a Felsőleges Udvar elé terjeszti azokat. De addig is, amíg Mária Terézia Asszonyunk válasza megérkezik, kiadott rendelkezései érvényben maradnak. Akik üdvös szándékával nyíltan vagy titokban ellenkezének, azok ellen a legszigorúbban eljárjatok.

Bornemissza Ernstre néz zavartan.

— Nicht davon war die Rede! (Nem erről volt szó!)

Schröder lángvörösén sziszegi maga elé:

— Es hat den Anscheinen, Sie erkennen ihre Lage nicht... Herr Oberstleutnant Ernst, lesen Sie den Befehl vor! (Úgy látszik, ön nem ismeri fel a helyzetét... Ernst alezredes, olvassa föl a parancsot!)

Bornemissza fejét lehajtván, de keményen válaszol Schrödernek:

— Ich protestiere! Herr Oberst, Sie überschreiten ihre Zuständigkeiten. (Tiltakozom! Ezredes úr, ön túllépi hatáskörét.)

Schröder hideg tekintettel végigméri a főkirálybíró, és kimegy a teremből.

Zavart csönd nehezkedik a teremre.

A bírákon látszik, hogy semmit se értettek a ropogó, kemény német szavakból. Nézik Bornemisszát, várják, magyarázza el, mi történt. De Bornemissza helyett váratlanul Ernst alezredes szólal meg. Mondatai parancs erejű mondatok.

— „Őfelsége, a Királyné nevében elrendeljük, hogy összeírásra és a fegyver felvételére minden szabad székely ötszáz forint büntetés, jószág- és fővesztés terhe alatt megjelenni köteles.”

MEZŐN

„... A nép a várossal határos szobatfalvi mezőn gyűlt össze...”

Schröder parancsának különös módon tettek eleget: eljött mindenki, nemcsak a férfiak, hanem az asszonyok, sőt a gyerekek is.

Falvanként csoportosulva foglalnak helyet, és mintha egy nagy majálison lennének: esznek, isznak, nevetgélnek.

A szekerekből kifogott lovak, ökrök, bivalyok szabadon legelésznek; volt, aki a juhait is ide terelte.

A mező közepén a felzászlózott díszemlévény még üres, de az emlévény jobb és bal oldalán az összeíró, illetve mérő bizottság már munkához készülődik: névjegyzékeket vonalaznak, mérőléceket helyeznek el.

A gyerekek leplezetlen kíváncsisággal nézik, fogdossák a császári hadsereg különböző egyenruhába öltöztetett panoptikumkatonákat — lovasokat, gyalogosokat —, melyeket nyilvánvalóan a katonáskodás iránti kedv fokozására állítottak ki az emlévény körül — teljes fegyverzetben.

Ugron Ferenc kapitány katonái hegedűsök és gardonosok kíséretével vidám, rövid jelenetekkel tarkított verbunkost járnak.

— *Hej, haj, legény vagyok... huszár leszek,
hej, haj, kardot, csákót teszek!
hej, haj, sárban nem tapickolok,
hej, haj, sárga lovon lovagolok!*

A verbunkosok táncát, mulatozását a nép megcsodálja, de a felkínált csákót senki sem teszi a fejére, kardot sem köt senki az oldalára.

A verbuválásnak Bornemissza főkirálybíró, az alkirálybírák, Schröder ezredes, Ernst alezredes, Magdeburg és Röhmer de Raveinstein kapitányok hatást keltő bevonulása vet véget. Lovas díszörség kíséretében, dobpergés és trombitaszó közepette foglalják el helyeiket a díszemlévényen.

Amikor a dobpergés, a trombitaszó megszűnik, Ernst alezredes rövid beszédet mond:

„... — Kedves testvéreim! Azok a jogok és köteleességek, amelyek a fölállítandó katonaságra vonatkoznak, mindenki előtt ismeretesek, s így az összeírást és megmérést minden szabad férfiúnak elrendelem... A felséges Udvar teljes szabadságot biztosít az őt híven szolgáló alattvalóknak: lehetővé teszi, hogy tizenöt évestől hatvanéves korig ki-ki szabadon válassza meg: lovas lesz-e, vagy gyalogos...”

Ernst beszédét félbeszakítva, innen is, onnan is közbekiabálnak:

— Nem leszünk gyalogosok!

— Porba fingók?

— Lovasok is csak idehaza!

— Csönd legyen, emberek!

— Nem leszünk katonák!

— Halljuk a főkirálybíró!

— Halljuk, halljuk! — csöndesedik le a nép. Bornemissza föláll az emlévényre, lassan előbbre lép:

— Ne várjatok tőlem ékesszólást... Ha mostantól kezdve új törvények szerint kell is élnünk, széthúzást nem szíthatunk magunk között...

— De mi azt kérdezzük: kell-e nekünk külföldi országokba is háborúzni? — kiált ismét közbe valaki türelmetlenül.

Schröder ezredes, akinek mindent németre fordítanak, határozottan bólint:

— Gewiss!

— Igen! — ismétli magyarul Bornemissza, és leül.

A beállott csendben Ernst határozottan kiadja a parancsot:

— A katonaságra kötelezett falvak népe a következő sorrendben járul a sorozó bizottság elé: Almás, Atyha, Báty, Bogdánfalva, Bencéd, Delne, Docó, Dán-

falva, Etéd, Farkaslaka, Fenyéd, Keményfalva, Korond, Kéncs, Kecset, Lövété, Lokod, Killyénfalva, Madéfalva, Madaras, Parajd, Remete, Sófalva, Siklód, Szentlélek, Szépvíz, Szenttamás, Tekerőpatak, Ülke, Vágás, Váralja, Zetelaka.

Amikor Ernst az egyes falvak nevét sorolja, különös dolog történik: majdnem minden falu felnőtt férfiai falubíráik mögé sorakoznak, és mire Ernst a felsorolás végére ér — mintegy a díszemelvény bizottságát körbevéve, körbezárva —, szabályos szakaszokba, századokba rendeződnek.

A felsorakozottak közül kiválik három ember: Ambrus Ferenc madéfalvi, Szilveszter Márton killyénfalvi és Szóts Péter szépvízi falusbíró, és az emelvény elé lép.

Ambrus Ferenc szólal meg elsőül:

— Főkirálybíró Urunk! Mi, szabad székelyek, hazánk oltalmazását legfőbb kötelességünknek tartjuk —, de ismételten kijelentjük: idegen tiszték vezénylete alatt, kik sem nyelvünket, sem szokásainkat nem ismerik, katonáskodni nem akarunk. Szülőföldünket semmilyen parancsra el nem hagyjuk, határainkat idegen földön, idegen zsoldért védelmezni nem akarjuk...

— Úgy van! Úgy van! — zúg fel a nép.

— Mi, szépvíziek, belátással vagyunk: kinek katonaságra kedve van, nem gátoljuk —, de mi ezután is Ófelsége szárnya alatt adófizetők akarunk lenni és nem fegyverviselők! — mondja Szóts Péter.

Újra kezdődik a kiabálás:

— Nem leszünk katonák!

— Ófelsége adóját megadjuk, de a katonaságot nem!

— Nem leszünk katonák. Ha önkéntes — azért nem; ha kötelező — azért nem!

— Ófelsége nem is parancsolta!

— Követeljük a parancs felmutatását!

— Lássuk a parancsot!

— Látni akarjuk!

Fenn az emelvényen összesúgnak a katonatisztek. Ernst alezredes feláll, csendet kér:

— Méltóságos Schröder úr tisztí becsületszavát adja az itt egybegyűlteknek, hogy királyné Asszonyunk parancsában senki sem kételkedhet.

Miután Ernst semmilyen parancsot nem tud felmutatni, a nép ismét kiabálni kezd:

— Lássuk a parancsot!

— Lássuk! lássuk!

DUNÁN

Egy uszályon elöl két ágyú, és hátul is kettő. — Köztük a fegyverrel megakott társzekerek.

Most nincsenek ponyvával letakarva. A kísérő Trautmansdorf-katonák az uszály közepén tisztítják, olajozzák a fegyvereket. Dunnyogva énekelnek:

— *Felszántom a császár udvarát...*

A hátsó két ágyú között egy katona van kikötve, mellette fegyveres őr. Háttérben a parton tehéncsorda, jegenyék.

MADÉFALVA. AMBRUS FERENC HÁZA

Hajnalodik.

Egy karámmal kerített kicsi ház előtt két fegyveres katona és öt felnyergelt ló várakozik.

A házból először egy katona lép ki, aztán Ambrus Ferenc madéfalvi bíró, még egy katona, majd egy asszony.

Ambrus Ferenc és a négy katona lóra ül.

Amint eltávoznak, az asszony, Ambrus Ferenc felesége, rohan a szomszéd házhoz, és kétségbeesetten dörömböl az ajtón.

KERESZTÚT

Hajnali párák a földek felett.

A középkori vaskos kő-Krisztus tövében tíz lovas várakozik: nyolc katona és két parasztférfi: Szilveszter Márton killyénfalvi falusbíró és Szabó Bertalan dánfalvi.

Megérkezik Ambrusék csoportja.

A tizenöt katona körülveszi a három férfit — megindulnak.

Két deszkával megrakott szekér jön velük szembe.

Alighogy elhaladnak a szekerek mellett, a két lövétei szekeres egymásra néz. S mint akik egyet gondolnak: megfordítják lovaikat, és máris zötyögnek a katonák után.

Porfelhő, csattogó deszkahang marad utánuk.

VÁRUDVAR

Az egyenként összeszedett falubírákat a megyeszékhely központjában levő régi vár udvarába vezették, ahol Ernst alezredes újra elmagyarázta nekik Buccow kívánságait s feltételeit. Atyai rábeszélését „ajándék” aranyakkal is megtoldotta: kinek-kinek aranyláncot tűzött a gomblyukába. Mikor azonban a falubírák tiltakozni próbáltak volna az ilyen erőszakos ajándékozás ellen, Ernst nem riadt vissza az erőszaktól sem. Katonáival vetette körül a tisztséget viselő férfiakat. Kezüket hátuk mögé parancsolta, a fejükbe pedig katonasapkát nyomtatott.

Fedetlen fejű katonák gyűrűjében állnak a bírák. Ernst a hátuk mögött lépked, és így szólítja őket sorban, vallató hangon.

— Keresztes János?!

— Megmondtam.

— Szilveszter Márton?!

— Mást én se mondhatok.

— Ambrus Ferenc?!

— Megmondtam.

Ernst most szembekerül a bírakkal, s hangot vált:

— Jó, rendben van. Én megértem, hogy maguk nem akarnak katonák lenni. Ne is legyenek! Ennek azonban egy feltétele van: vállalják föl színleg a szolgálatot. Így, katonasapkásan végigmasíroznak a népek előtt, s elég, ha csak a nevük lesz katona... Világos? Csak a nevük...

Hosszabb szünet után szépvízi Szóts Péter válaszol, csöndesen, visszautasítóan.

— Uram, maguk itt vannak, ott vannak, jönnek-mennek, de mi... ilyen áldatlan színészkedéssel... még ha javunkra változna, akkor se.

Ernst mérgesen fölcattan:

— Tehát se a tisztességes alku, se az arany.

Aztán odalép a bírákhoz, és indulatosan letépi a gomblyukaikba akasztott aranyláncot.

Hosszú ideig csak jár-kei a katonasapkás bírák előtt. Majd leül velük szemben egy székre.

— Hát igen — kezdi higgadtan —, az erény nagy kincs, főként, ha szüzlányok gyakorolják... De tudják-e, bíró urak, mit utasítottak vissza? Ófelsége Mária

Terézia királynőnk aranyláncát. S ezzel együtt az ő személyes nagylelkűségét... Ilyen ajándékot csak nagyérdemű grófi és hercegi személyeknek adományozott eddig, nem pedig rühes parasztoknak... És ez felségsértés! Kössék be a szemüket — parancsolja Ernst a katonáknak.

A katonák kendőket kerítenek, s végrehajtják az utasítást.

A bírák viselkedéséből érződik, hogy a legrosszabbra is felkészültek.

Ernst a bekötött szemű parasztok előtt sziszegi elmenőben:

— Fajankók, csak zabálják a hurkát, isszák rá a borvizet, és bőfögnek.

SZÉKHÁZ ELŐTTI TÉR

Lenn, a székház előtti téren, a két lövétei deszkás szekér körül jókora embergyűrű verődött össze. Tanakodnak, beszélgetnek. Időnként föl-fölnéznek a székház ablakaira, mintha várnának valamit.

Innen-onnan az utcákból újabb lovas és gyalogos csoportok közelednek.

Váratlanul Buccow generális és kísérete jelenik meg a téren. S közeledik a székház felé. Mögötte Bajtay püspök, Bornemissza és Schröder lovagol, és néhány fegyveres lovas katona.

A téren összeverődött tömeg morogva, kelletlenül nyit nekik utat.

Buccow, mielőtt belovagolna a székház kapuján, szembefordul a tömeggel. Megfordulnak a kíséretében levők is.

A téren megszűnik minden mocorgás. Az egymással farkasszemet nézők fenyegető, feszült csöndje ereszkedik a tömeg és a generális közé.

Buccow fölméri a helyzetet. Gőgje ingerlő kihívás. Kapóra jönne neki, ha a tömeg elveszítené önuralmát. De — néma marad.

VÁRUDVAR

Buccow és kísérete belovagol a várudvarra. Katonák szaladnak oda az érkezőkhöz, és feszesen tartják a nyugtalan lovak kantárszíját.

Ernst tiszteleg, jelenteni akar, de Buccow leinti. Egy pillanat alatt fölméri, mi történhetett itt.

— Was geht da vor, Herr Oberstleutnant... Schauspiel? (Mi folyik itt, alezre-des úr? Színjáték?)

Ernst kínosan érzi magát, nem tudja, mit válaszoljon.

— Herr Obergespann, alle sind da, die Sie rufen lassen haben? (Főkirálybíró úr, mindenki megjelent, akit hívatott?) — kérdi Buccow Bornemisszától.

Bornemissza, aki a bekötött szemű bírakat nem ismeri föl, zavarában megkérdi tőlük:

— Mindnyájan eljöttek, akiket ide kérétem?

A bírák nem válaszolnak.

Bornemissza rosszat sejtve Buccowra néz, de a generálist egyáltalán nem izgatja a bírák némasága. Sőt mintha a leghétköznapibb jelenet főszereplője volna, beszédet tart a bíráknak. Első mondatát magyarul kezdi, nehézkesen, botolva. Kiejtésén érződik, hogy a megszólítást betanulta.

— Vitéz emberek, édes hazánk megoltalmazására kiválasztott hű alattvalók... Es ist wahr, der blinde Widerstand von manchen hatte unlänget Erfolg... (Tagadhatatlan, hogy az elmúlt napokban némelyek vak ellenkezése sikerrel járt: a tudatlan nép megtagadta a fegyverek felvételét. Királynénk őfelsége erről érzékeny fájdalommal értesült. Már-már elhitte, hogy a harc zajához szokott nemzet többre becsüli silány és terméketlen földjének művelését, mint a fegyverrel szerezhető dicsőséget. Épp ezért úgy döntött, hogy a hagyományaihoz ragaszkodó nép katona és földművelő is lehet egyidejűleg. S ha netán szülőföldjét külföldi háborúk miatt olykor

el is kell hagynia, zsoldjával mindig többre juthat, mint munkálkodása hitvány jövedelmével.)

Buccow kigombolja zubbonya felső gombját. S mintha csak most venné észre, hogy bekötött szemű férfiakkal szónokol, rápillant Ernstre.

— Ab mit den Hadern! (Vegyék le azokat a rongyokat!)

Ernst int két, közelében álló katonájának, hogy teljesítsék a parancsot. A katonák egyetlen rántással leszakítják a bírák szeméről a kendőt.

Buccow közelebb léptet lovával a hátratett kezű férfiakhoz. Szembenéz velük. Amit mond nekik, Bornemissza folyamatosan fordítja:

— A magamfajta katonának nem az a dolga, hogy meggyőzze ellenfelét, hanem hogy legyőzze. Aki ezt a törvényt nem ismeri, azt mondják mifelénk: nem üdvözül... Jóllehet az Osztrák Ház veleszületett kegyessége folytán még a halálraítélteket se kívánja elhamarkodottan kivégezni, de van határa a türelemnek is. Önöknek, mint a nép választott vezetőinek, tudniuk kell, hogy a fegyver fölvételére két lehetőségük van: önkéntes, vagy erőszakos!

Buccow elhallgat, fürkészve méri le szavai hatását a megdöbbszent bírák arcán.

SZÉKHÁZ ELŐTTI TÉR

A székház előtti téren tolongó embertömeg. Zömük azokból a falvakból kocsi-zott-szekerezett be, ahonnan a bírákat összeszedték, de hozzájuk csapódtak olyanok is, akik a hetipiacra jöttek. Bárányok bégetnek, kislibák zsebzsegnak, almás-, tojásoskosarak púposodnak itt-ott a sokaság között.

Dobpergés némitja el a téren összegyűltek lármáját. A székház kapuján átföltűzött szuronyú katonák nyomulnak ki zárt rendben, és a tömeggel szemben fősorakoznak.

A tömeg értetlenül nézi, mi történik, de pár pillanat múlva magára ocsúdva fölmorajlik. A morajból, mint szétröppenő kartács, éles mondatok szakadnak ki.

— Nem leszünk katonák!

— Lesz a nyüvek!

— Inkább adót fizetünk!

— Nem leszünk Buccow kutyái!

— Ki hívta ide? Kusti haza!

— Magyarul se tud!

— Minket az Isten óv, menj haza, Buccow!

— Minket az Isten óv!

— Minket az Isten óv — zúgja fenyegetően a nép.

A székház erkélyén Bornemissza főkirálybíró és két osztrák tiszt jelenik meg: Magdeburg és Röhmer kapitány. Bornemissza megpróbálja kezével csendre inteni a tömeget, de nem sikerül.

— Minket az Isten óv!

— Menj haza, Buccow!

— Minket az Isten óv!

A két osztrák tiszt, látva Bornemissza hiábavaló igyekezetét, más módszerrel kísérletezik. Márékkal szórja az aranyat a tömeg közé...

„...A pénzt bőven hányták a nép közé, de — amely csoda volt azon falusi emberek között — még egy sem találkozott, ki a pénzhez nyúlt volna, sőt akinek kalapjára vagy bocskorára esik, legottan lerázza.”

Aranyak gurulnak a földön.

Aranyak koppannak lófejeken.

Mindegyiken Mária Terézia királynő arcképe villog.

Mégis akad valaki, aki lehajol és szedni kezdi őket a földről.

— Megrohadsz te... Júdás — szólal meg mögötte egy hang.

Ebben a pillanatban Bornemissza szólítja meg a tömeget, hogy lecsitíthassa:

... — Kedves nemzetem, elöttetek van Ófelsége...

A szónoklásban azonban nem jut tovább, mert az imént Júdásnak nevezett férfi elszégyelli magát, és nehogy a gyanú árnyéka rávetüljön, bizonytalanul elkiáltja magát.

— Árulók! Nem kell a pénzetek! — és visszadobja az aranyat az erkélyre.

A dobás túlságosan erőse sikerül: csörren, törnek az ablaküveg Bornemisszáék mögött.

Szikra a riadt kiáltás, szikra az ablaküveg csörrenése is: lobbannak az indulatok.

— Árulók!

— Nem kell a pénzetek!

— Kotródjatok!

— Árulók!

Röpülnek vissza az aranyak, törnek az ablaküvegek.

Röpülnek almák, dinnyék, utcakövek.

Egy megrémült fiatal katona kezében elsül a fegyver, valahová a levegőbe lő.

Pillanatnyi bénító csönd után meglődül a nép.

Reccsen a kerítés, törik a székház kapuja — egyetlen katonánál sincsen már fegyver, eldobták, vagy elvették tőlük, sodródnak ők is a tömeggel előre, amely pillanatok alatt a várudvar kapujának feszül.

VÁRUDVAR

Katonák csuknák be a várkaput, de már késő. A tömeg ennek is nekifeszül, és a kapu két szárnya recsegeve-ropogva sarkig tárul.

Néhány lövés ugyan eldördül, de a katonákat itt is villámgyorsan lefegyverzik.

A vár belső udvarán a betóduló tömeg hirtelen megtorpan. A bírakat — akiket már árulónak hitt — ott látja maga előtt kikötve, fejükön katonasapka.

Töredék pillanat alatt kiszabadítják, s vállra emelve viszik őket diadalmenetben a főtér felé.

— Minket az Isten óv!

— Minket az Isten óv! — zúgja megrészegülten a tömeg.

SZÉKHÁZ ELŐTT

Alkonyodik.

A két lövétei deszkás szekéren, mint ravatalon: három halott, kiterítve. Az egyikken kettő, a másikon egy. Katonáktól zsákmányolt fegyvereket raktak oda melléjük.

Prágai János gyertyaöntőmester pedig vastag templomi gyertyákat állítgat a szekérravatalokra a halottak mellé.

A zsúfolt téren itt is, ott is gyertyák, fáklyák, mécssek gyúlnak.

A két szekér csendesen megindul. Ahogy gyászosan távolodnak, egyre több gyertyát, mécseset raknak rájuk — egyre nagyobb tömeg szegődik utánuk.

Besötétedik.

Már csak a két égő, lassan távolodó szekérravatal látszik.

VÁRUDVAR

„...Ernst némelyeket ígéretekkel és fenyegetésekkel arra bírt, hogy titkon a fegyvert felvegyék... Akadt 30 ember, kik vállalkoztak a felesküvésre...”

Hajnalodik.

A várudvaron fáklyás katonák között harminc férfi várakozik.

Dobpergés közeledik. Egy szakasznyi osztrák katona a Trautmansdorf-vasasok császári zászlaját hozza és az erdélyi címet.

Ernst a fősorakozott harminc „önkéntes” újoncnak fennhangon olvassa az eskü szövegét. A rászédettek akadozva, szerencsétlenül ismétlik utána a mondatokat.

— Esküszünk, hogy a mi felséges és győzhetetlen fejedelemisszonyunknak, Mária Terézia római császárnénak, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország királynőjének, ausztriai nagyfejedelem asszonyának, burgundiai, brabantiai, majlandi, stájerországi...

Buccow Schröder ezredes és Magdeburg kapitány kíséretében közeledik a jelenet színhelyéhez.

Megáll Ernst háta mögött, s egy ideig hallgatja az egyre kínosabbá váló eskü szertartást — mivelhogy az emberek képtelenek kimondani az idegen helyneveket —, majd hirtelen támadt ingerültséggel kitépi Ernst kezéből az eskü szövegét, és szó nélkül visszasiet újra kész hintójához, amely mögött — kissé távolabb — lóháton Bajtay püspök, gróf Lázár és Bornemissza várakozik.

Ernst kutyahűséggel megy utána. Buccow beül a hintóba. S anélkül, hogy az alezredesre nézne, goromba hangon kirobban:

— Herr... Oberstleutnant Ernst! Wollten Sie mich um jeden Preis beschimpfen? Sie treiben hier dreissig Verräter: warum nicht dreitausend? Es ist noch schön, dass Sie nicht dreissig Kühe Laiserlich uniformiert haben! Und Säbel für sie! Lernen Sie lieber hebräisch... Herr Oberst Schröder! Die Haupter der Revolte und die Hetzer sind festzunehmen. — Kriegsgericht! (— Ernst alezredes úr! Ön mindenáron csúffá akar engem tenni?! Összekapar harminc árulót? — Ha már árulókat: miért nem háromezret! Még jó, hogy nem harminc tehenet öltöztetett be császári egyenruhába! Kardot az oldalukra! — Tanuljon inkább héberül... Schröder ezredes! A lázongás fejeit és az izgatókat elfogatni! Hadbírószág!)

Buccow, hogy a magyar urak közül is mindenki értse, latinra vált:

— Si Monarchia exigit, dui milia militum morti offeri possunt pro octo milibus! (Ha a Monarchia érdeke úgy kívánja, nyolcezer katonáért cserébe kétezret fel lehet áldozni!)

FŐ TÉR

Virrad már, amikor Buccow a fáklyát tartó katonák sorfala között kirobog a várudvarból.

A főtéren, amerre megy, eldobált fegyverek s egy-két arany csillan meg a reggeli fényben.

A házak ablakaiban gyertyák világítanak. — Minden ablakban.

A tér egyébként néptelen.

HAVASI RÉT

Tíz-tizenkét kaszás vágja a fűvet. Egyszerre dülnek a testek, egyszerre suhintanak a kaszák.

Távolabb, a kaszások mögött, ritka fenyves, s a havasi legelőn juhnyáj.

Lenn, a domb aljában, patak melletti út.

A kanyarban négy bivaly tűnik fel, aztán egy ágyú, aztán a fegyveres társzerek, mellettük, mögöttük a kísérő Trautmansdorf-vasasok. Aztán a másik ágyú — Carato serege.

A férfiak abbahagyják a munkát, és kaszájukra támaszkodva nézik a vonuló katonákat.

FŐ TÉR

Buccow ingerült távozása után néhány napra két század vasas német és egy zászlóalj gyalog-német jelent meg a városban, két tábori ágyúval. A katonák azt hitték: lázadókat kell leverniük, de ámulatukra békés népet találtak az utcákon. Sőt még ünnepélyes fogadtatásukról is gondoskodtak.

A székház előtti téren hosszú deszkákból rögtönzött kecskelábú asztalok, padok. Az asztalokon kenyér, cseréptányérok, boroskupák.

Zárt harci rendben Carato lovasai ügetnek be előszörre a térre; begördül mögöttük a két ágyú is.

Furcsa, különös kép: vendégváró asztalok között szigorú lovas katonák, ágyúkkal.

A város bírása: Hutter János, esküdt társaival együtt, Carato császári alezredes előtt megáll. Fatálon kenyeret, diót, s ónkupában bort tart a kezében.

— Mi szívesen látunk vendéget országunkban — mondja Hutter János városbíró —, de kegyelmed ágyúkkal jön... engedelmes népre. Embert igen, de ágyút hogyan vendégeljünk meg azzal, amit Isten adott?

Hutter jelképesen iszik a borból, s utána nyújtaná föl Caratónak, de az alezredes lovaglópalcájával fölborítja.

— Wien hat entschieden, dass ich Herr über Leben und Tod bin. Und wenn auch der liebe Hergott dagegen ist, ich werde es erreichen dass die Szekler Soldaten werden! (Bécsben elvégeztetett: élet és halál fölött jogom van. — Még ha Isten nem akarná is, el fogom érní, tűzzel-vassal: katonákká lesznek.)

Hutter János, aki érti Caratót, csendesen így válaszol:

— Kemény szavak ezek, uram... Engesztelődjék...

Némelyik ló éhes. Hiába tartják vissza a katonák: harapdálják az asztalokra felrakott kenyeret.

KALYIBÁNÁL, FÖNT A HAVASON

Futkosó, riadt bárányok. Katonák hajkurásszák őket. Egyikük hosszú, horgas bottal próbálja lábukat elkampózni; mások rávetik magukat a gyöngé állatokra. Nagy hasalások, káromkodások, nevetések.

Vannak, akik sajtot, túrófát falatozva igazi szurkolóként biztatják a bárányvadászokat.

Eldördül néhány lövés.

Bárányok fordulnak föl és rúgkapálnak.

Kések villannak: folyik a vér.

Távolabb, a hegy oldalában, összebújik egy birkanyáj.

Lent, az úton, kenyérral megrakott négyökrös szekér döcög el. Zsoldos határőrök kísérik.

Két katona — a bárányra vadászók közül — levesz néhány komiszkenyeret a szekérről, aztán fölbállag vele a kalyiba mellé.

Egy lapos „sziklaasztalra” teszik le a kenyereket, ahol párologó, sült bárányhúson osztozkodik nyolc-tíz osztrák katona.

Az asztalfőn a kalyiba gazdája, Dobra Péter. Előtte nem étel, fegyver van: egy puská és egy pisztoly, karddal.

Dobra Péter választhat: lovas akar lenni, vagy gyalogos.

Jobb kezét szabadon hagyták ehhez a választáshoz, bal keze a lábai között a bokáihoz van kötve.

Dobra elszántan ül, nem néz a katonákra, nem néz a fegyverekre sem — így ő veszi észre először, hogy az ösvényen felmálházott kis szamarat vezetve a felesége közeledik. — Kiveri a hideg veríték, fel akar állni, hogy jelt adhasson magáról.

— Vízelnem kell! — szólal meg kétségbeesve.

— Was sagt er?

Valaki fordít a katonák közül:

— Er sagt, er muss harnen.

A katonákból egyszerre pukkan ki a röhögés, térdüket csapkodják, mintha vas-kos tréfát hallottak volna — élvezik Dobra fokozódó kínlódását, hiszen az asszony, akit ők eddig még nem vettek észre, ahelyett, hogy visszafordulna, a szamarat nő-gatva, sietve közeledik a kalyiba felé.

Az egyik katona megfordul, és elismerően füttyent. Pajkos, férfias füttyére a többiek is megfordulnak.

Az asszony megtorpan. Ott áll pár méternyire a katonáktól, kipirulva a sie-téstől, mohó férfiszemek pergőtüzében, s képtelen fölfogni: mi történik.

Az asszony nézi a katonákat.

A katonák az asszonyt.

Dobra Péter is reszketve-féltve nézi feleségét, aztán a katonákat, majd az eléje rakott fegyvert, újra a feleségét, végül a káplárt, aki — mint csapdába esett vadra — kárörvendően visszanez rá. Dobra Péter megérti, hogy ha nem választ azonnal, jövátéhetetlen gyalázat eshet meg asszonyával. Szabadon hagyott jobb kezét ráteszi a pisztolyra és a kardra.

A káplár még egyszer végigméri tekintetével az asszonyt, mint aki sajnál vala-mit, nagyon sajnál. Aztán odadobja a gúzsba kötött férjnek a történetét. Né-hány történet szétgurul a „sziklaasztalon”.

VÁRUDVAR

„...A katonaságtól vonakodókat keresett ürügyek alatt elfogták s a csíksze-redai várba hurcolták, ahol Carato alezredes székel, s ott megvasalva bebörtönöz-ték, megbotozták és kínzás által kényszerítették a fegyver önkéntes felvételére...”

Mintegy ötven férfit, ötven rabot sorakoztattak fel a várudvar közepén. Lá-buk egymáshoz bilincselve.

Előttük, egyméternyire, mellmagasságban gerendasor húzódik. A gerendák alá minden rab elé, fegyvereket raknak a földre a katonák.

A rabok nézik a fegyvereket. Nézik a szolgálatvezető káplárt, s nem tudják, még milyen újabb kínzáspróbát talált ki számukra.

A káplár egy papírlapot vesz elő, egy darabig gyűrögeti, aztán nem túl han-gosan megszólal.

— Vén Mihály! Van ilyen?

— Itt vagyok!

— Írt maga valamit?

— Amit kellett... azt írtam.

— Tehát írástudó... el is tudja olvasni?

Vén Mihály nem válaszol.

A káplár kezébe nyomja a papírt.

— Na, olvassa, öreg!

— Én, Vén Mihály...

— Hangosabban, mert süket vagyok!

— „Én, Vén Mihály, adópénztári tisztviselő, nem akartam felvenni a katoná-ságot, egyéb okok mellett azért sem, mert ha katonának állok, nem gyűjthetem be szorgalmasan az adót, miáltal felséges királynőnk kincsestára károsodik. — A csík-szeredai káplár, Fazekas Mihály, három gyalogos katonát küldött rám, és megvere-tett. Én, mint jog szerinti szabad ember, elégtételt kívánok a káplár részéről...”

Vén Mihály abbahagyja az olvasást, a káplár kiveszi a kezéből a papírt.

— Csináljam föl elégtételben a lányát, hogy legyenek unokái?

...Na, dúljön rá a gerendára...

A káplár visszamegy középre, a felsorakoztatott rabok elé, s megemeli a hangját.

— Mindenkinék mondom: Én, Fazekas Mihály káplár, senkit se kényszeríték arra, hogy felvegye a fegyvert, de ha valaki egyszer is megöleli, hozzáér, akár a hajszálával, akár a kisujjával is — az életével játszik, ha szabadulni akar tőle... Mondtam, amit mondtam! ... egy... kettő!

Mint ahogy az imént Vén Mihály, előrenyújtott karral mindenki nekitámaszkodik a gerendának. Láb-, kar- és nyakizmok feszülnek meg.

A megfeszülő izmok csak rövid ideig tudják tartani ebben az állapotban a test súlyát, így aztán várni lehet, hogy ki előbb, ki utóbb, de holtbiztosan összecsuclik.

Carato tűnik föl a várudvaron, osztrák tisztjei kíséretében.

Fazekas vigyáztt vezényel a szolgálatot teljesítő két katonájának, s ő maga díszlépésben Carato elé megy, és szabvány sutasággal jelent:

— Herrn Colonel Emanuel Carato melde gehorsemt: zwölf Mann. (Carato alezredes úrnak jelentem: a létszám tizenkét fő.)

— Wer sind die? (Kik ezek?) — kérdi Carato, de Fazekas német tudása a katonai szabványmondattal kimerült, áll csak bambán, nem érti, mit kérdeznek tőle.

— Fahnenflüchtige? (Szökevények?) — kérdi türelmetlenül az alezredes.

Előlép egy tiszt, és fordít.

— Azt kérdezi az alezredes úr, kik ezek? Szökevények?

Fazekas föllélegzik.

— Megesküdtek, hogy önként nem veszik föl a fegyvert... és hát úgy gondoltam, jobb ma erőszakoskodni, mint holnap.

Caratónak fordítják Fazekas választát.

Carato bólint.

— Die such nicht? (Tehát ők sem?)

Aztán rövid gondolkodás után parancsot ad:

— Der Bauer soll vorgeführt werden! (Hozzák ide azt a parasztot!)

Az egyik tiszt intézkedésére két katona futólépésben eltávozik.

Carato végigsétál a gerendához támaszkodók sorfala előtt. Pattanásig feszülő halántékek lüktetnek. Ájulás előtti arcok és szemek.

Carato visszamegy a tisztek csoportjához, s mint akinek jó gondolata támadt, határozott és közlékeny:

— In den Dörfern... geht die Kunde von der Einführung des freiwilligen Dienstes. — Die Königin kann den freiwilligen Dienst erlauben, denn sie ist die Königin. — Ich aber bin Soldat, und ich brauchen Soldaten, und sollte ich, sie aus Holz schnitzen müssen. (Sok faluból halljuk, hogy az önkéntességet emlegetik. A királynő megengedheti az önkéntességet, mert ő királynő. Én katona vagyok, nekem katonák kellene. És ha kell, akkor én fából is csinállok magamnak!)

Az imént eltávozott két katona Ambrus Ferencet vonszolja ki a várudvarra, a karjánál fogva. Ambrust császári egyenruhába öltöztették.

Carato körüljárja, aztán odalép egyik tisztjéhez, leveszi oldaláról a kardot, és Ambrusra köti.

Tiszteleg az erőszakkal felfegyverzett Ambrusnak. — Mozdulataiban és hanghordozásában is gúny van:

— Vitam et sanguinem pro patria et pro regina Maria Theresia. (Életünket és vérünket a hazáért és Mária Terézia királynőért.)

Ambrus, aki érti a szöveget és a megaláztatás mélységét is, fojtottan megszólal:

— Sem ezt a ruhát, sem ezt a csákót, sem ezt a kardot én nem akartam, és nem akarom. Istennel együtt ti lesztok a tanúim, hogy nem öltözöm és nem vetkőzöm, kivárom, amíg ez a ruha ronggyá nem lesz, amíg ez a kard le nem rohad...

— Interessant... (Érdekes) — jegyzi meg Carato.

A gerendához támaszkodó emberek nem bírják már tovább. Egymás után buk-

nak, rognak rá a fegyverekre. Ami azt jelenti, hogy „érintették” őket, és ha mostantól kezdve viselésüket megtagadják, hűtlenség bűnével vádolhatók.

SZÉRŰSKERT. (KILLYÉNFALVA)

Asszonyok kévüket oldanak széjjel, leterítik, előkészítik a gabonát a kézi csépléshez. Feltűnő, hogy sehol egy férfi.

Az asztagok mögül német vezényszavak hallatszanak:

— Angriff, Zurück! — Rechtsum! Zurück! Kehrteuch, Zurück! Linksum, Zurück!

A falu férfiai — tizenöt évestől hatvanévesig — fegyverfogásokra oktatják a kirendelt káplár és négy katona.

Az asszonyok végeztek már az előkészítéssel, cséphadaróval a kezükben állnak, nézik a férfiak értelmetlen gyakorlatoztatását.

— Angriff, Zurück!... Rechtsum, Zurück!... (Támad, vissza. Jobbra, vissza. Támad, vissza. Balra, vissza. Hátra, vissza!...)

A férfiak most kerülnek szembe az asszonyokkal, s most érzik meg mindannyian, hogy helyzetük milyen megalázó.

A káplár még rá is játszik erre, mert állandóan ugyanazt vezényli az asszonyokkal szembefordított férfiaknak.

— Angriff, Zurück! — Angriff, Zurück! (Támad, vissza, támad, vissza.)

Ekkor az egyik asszony megindul, ösztönösen megy utána a többi is.

Kiveszik a férfiak kezéből a fegyvereket, és a katonák elé dobálják.

Halomba hulló fegyverek.

Egy cséphadaró hangja.

Kettőé.

Háromé.

A férfiak csépelik a gabonát.

Asszonyi kezek kévét oldanak.

ÜTKERESZTEZŐDÉS

A Trautmansdorf-vasasok kirendelt százada — és egy tábori ágyú — próbál tájékozódni egy ütkereszteződésnél.

Az irányjelző táblák láthatóan összevissza vannak forgatva.

Agyagkorsókban borvizet szállító egylovas szekér éri utol őket.

A tiszt a szekér elé lovagol:

— Halt. Wie kann ich nach Killyénfalva?

A szekeres nem érti, nem akarja érteni, mit kérdez a tiszt.

— Én csak vizet viszek. Borvizet.

A tiszt előveszi a pisztolyát:

— Killyénfalva... Das oder das?

SZÉRŰSKERT

Riadt fiatalasszony menekül. Szaladna, bújna el két kazal között — katonák felbukkanó sorfala állja el az útját.

Fut a kazal másik végéhez: ott is katonák.

Az asszony meztelen. A katonák vigyorogva, ijesztgetve körbekerítik. Az asszony szegyenében vinnyogva a földre kuporodik.

Katonanadrágot, zubbonyt dobnak neki, az asszony kapkodva felöltözik.

Nagy röhögés közepette kardot kötnek rá, úgy engedik el.

Az eszét vesztett asszony rohan a falu felé, ahonnét lövések hallatszanak.

„...Röhmer kapitány executorai Lázár Andrásné asszonyságot fegyveresen a faluban körülhordozták, Bíró Albertné tisztas asszonyt a csikszeredai várba fogságra vitték...”

FALUBAN. (KILLYÉNFALVA)

„...Letevén pedig a killyénfalvi lakosok a fegyvert, érkezik Szt. Miklósról a gyalog limitrophusok strázsamestere, Benedek Lőrincz ötven fegyveres legénnyel, és azért, hogy a fegyvert ismét felvegyék, hosszasan inpertinenskedtek a faluban...”

Négy lábát megvetve, szétterpesztve, a nyakára szoruló kötélről fulladozva egy kisborjú vergődik, egy katona húzza maga után. A katona elunja a küzdelmet, pisztolyához nyúl, lő: a borjú felfordul, másik két katona egy szekérre dobja, kitékert nyakú tyúkok, szalonnák, sajtok közé.

A katonák minden élelmet összeszednek, minden kamrát, istállót, tyúkólat, vermet kiürítenek, minden padlást felsöpörnek.

Riadt, megfélemlített, tehetetlen tekintetek követik a katonák szabad rablását.

PINCÉKNÉL. (KILLYÉNFALVA)

A férfiak zömét a pincéknél lepték meg. A földre ültetve dézsákhoz és fegyverekhez kötötték őket, lehetőleg úgy, hogy lássák, mi történik a faluban.

Kiszolgáltatottságuk, megaláztatottságuk tagadásaként, aki csak tehette közülük: pipára gyújtott.

A strázsamester, Benedek Lőrinc megérzi ebben a katonák iránt tanúsított megvetést, és ekkor pokoli ötlete támad:

A pincék környékén fellelhető szőlőskadakat a kikötözött férfiak fölé boríttatja, s alattuk kényszeríti pipázni őket.

— Tovább pipáztok, vagy belétek lövetek, a hétszűzmáriás isteneteket!

Szavai nyomatékaként valóban sortüzet vezényel, igaz, hogy a levegőbe, de ezt a kádak alatt kuporgók nem tudhatják, s így nyilván azt élik át, hogy a másik kádba valóban belelőttek.

Vékony füstcsíkok szivárognak a kádak alól.

A FALUBAN. (KILLYÉNFALVA)

Ágasfán 6-8 darab köcsög. A katonák jól céloznak, minden köcsög széjjelfröccsen.

Szobák, konyhák faláról tányérok hullanak.

Amit nem lehet összetörni, azt a katonák magukkal viszik: vaslábások, serpenyők, rézüstök, mozsarak, evőeszközök csörömpölnek. Van, amit szekérre dobnak, s van, amit a nyeregkápához kötnek.

Egy öregasszony rámás tükröt emel a magasba az elvonuló katonák előtt.

Egy ideig nézhetik magukat benne, míg valamelyikük széjjel nem lövi a tükröt.

Az öregasszony továbbtartja az üresen maradt rámát.

ORSZÁGÚTON

Vonulnak a katonák: ágyúval, tehenekkel, lábasokkal, fegyveresen.

Különös hadsereg.

Távolról félrevert harangszó.

Az út mentén halomba dobált, széjjelszórt fegyverek.
„...Losteinek említi, hogy Csíkból Gyergyóba mentében az utak mellett egész halmaz fegyvereket lehetett összerakva látni...”

KÖFOLYÁS

„...Jelentették a Guberniumnak, 278 család hagyta el szülőtte földjét...”
Mindenütt kő.
Sehol egy bokor, sehol egy cserje. Kő, kő, kő...
Teljesen valószínűtlen, mégis így van, ezen a holdbéli tájon két férfi faekét cipel, mások boronát, gereblyét, cséphadarót, rokkát, kaszát, kapát.
Menekülnek a killyénfalviak. Fel a havasokba, át Moldovába.
Amijük megmaradt, azt mentik: a puszta létüket s munkaeszközeiket.
A legelől kapaszkodó férfi keze alól egy szikla fordul ki a helyéből:
— Vigyázz!... Vigyázz!... — kiáltja rémülten a férfi.
Megindul a kőlavina.
Mindenki félrehúzódik, védett helyet keres.
A lavina köveket sodor magával, és egy faekét meg egy nagy gereblyét.
Lezúduló kövek robaját visszhangozzák a hegyek.

FORRÁSNÁL

Sziklák közötti mélyedésekben forrásvíz. A killyénfalvi menekültek rávetik magukat a vízre: a fejük összeér, hasalva, szürcsölve isznak.

Észre sem vették, vagy ha igen, nem törődnek vele — a fejük fölött faoszlopra kitűzött tábla:

AKI GYANÚS VAGY RAGÁLYOS HELYRŐL TILTOTT ÖSVÉNYEKEN ÁT MEGSZÖKIK, ÉLETÉTŐL MEGFOSZTATIK.

Azt is későn veszik észre, hogy két határőr — egy magyar és egy osztrák — botlik beléjük.

A két határőr ugyanúgy megijed, mint a menekülők. Tanácstalanul néznek egymásra ebben a váratlan, szokatlan helyzetben. A magyar határőr végre megszólal:

— Fussanak! — és a levegőbe lő.

A menekülők összekapdossák a szerszámaikat. Az osztrák határőr — kinézésre burgundi paraszt — most már felfogja, mi zajlik a szeme előtt, s a levegőbe lő ő is. A menekülők futnak a szerszámaikkal a ritkás borókabokrok között.

A két katona tüzel a levegőbe. És mégis, egyszerre csak két menekülő férfi találatot kap, fölbukik. Egyikük kiterül a hátára kötött borona alatt, a másik kezéből messzire vágódik a cséphadaró.

Az ellenőrző káplár lép elő a sziklák mögül. Odamegy a két halotthoz, csizmájával megpiszkálja őket.

Mozdulatlanok.

A káplár intézkedik:

— Umrehen! Alle zwei! (Megfordítani... mind a kettőt!)

A két katona megfordítja a halottakat, s megáll. A káplár rájuk rivall:

— Worauf warten Sie? (Mire várnak?)

A két katona száraz gallyakat, ágakat dobál a holttestekre; végrehajtják, amit a szabályzat előír:

„...Ha pedig valaki a hegyeken át fertőzött helyről erőszakkal béjőnni merészelne, az olyat tüstént le kell lőni és a lelőtt testet, minden óvatossággal, egy felügyelő jelenlétében, megfelelő távolságról nyújtott fával meg kell égetni...”

Lentről a völgyből dobpergés hallatszik.

A FALUBAN. (KILLYÉNFALVA)

A kifosztott, elhagyott falu főterén: három lovas katona.

Kettő dobol, a harmadik felolvasna valamit a szétgöngyölt papírlapról, de nincs kinek.

Állnak, néznek egymásra tanácstalanul.

FORRÁSNÁL

Az alkonyatban messzire világít a két égő máglya.

Két határőr katona őrzi: az egyik osztrák, a másik magyar.

Mozdulatlan bámulják a tüzet.

FALUSI FŐUTCA. (MADÉFALVA)

„...A királyné Buccow generálist visszaküldte Erdélybe. Buccow Csíkon keresztül átvonulva, nagy katonái tüntetéssel ment...”

Bezáródó kapuk, behajtott zsalugáterek. A falu főutcája teljesen néptelen.

A nép tiltakozását és elszántságát, a kapuk elé kikötött tehének, borjúk, bivalyok, malacok, bárányok jelzik és az ágafákra akasztott lábasok, serpenyők, kések, villák, kanalak.

Az állatok bögnek, visítanak, bégetnek ebben a szokatlan helyzetben, csörrennek, zörögnek a felakasztott háztartási eszközök.

Csak a falu bolondja követi a visszatérő Buccow színpompás katonai kíséretét.

Zsindelyes tetők, zsalugáterek réseiben: gyűlölettől izzó szemek.

Buccow egyetlen lehetősége: minél gyorsabban átvonulni a falun. Fölperegnek a dobok, s a bolond, aki eddig mellettük ugrált, értetlenül bámul a tovaszáguldók után, s tapogatja véres arcát — korbáccsal vagy karddal vágta rajta végig.

DIADALKAPU. SZÉKELYUDVARHELY. FŐ TÉR

„...Bajtay püspök olyan tiszteletadással fogadta Buccowot és br. Siskovitsot, amit eddig püspök még nem tett meg: személyesen eléje ment, s úgy kísérté a diadalkapuhoz, dobbal, trombitásokkal, templomi zászlókkal. A pompás diadalkapu Mária Theresia arcképével, Buccow generális lovas képével, továbbá a kegyesség, szabadság, tudomány és nagylelkűség szimbólumával volt díszítve; alul egy szív körül Erdély jelvényei állottak e felirattal: a legkedveltebb fejedelem Asszonynak adjuk ajándékkul e szívet...”

A diadalkapuhoz kényszerített bírák és a nép egy része előtt — körben mindenütt Kálnoky-huszárok állnak — Buccow és tisztjei, Bornemissza főkirálybíró és az alkirálybírák jelenlétében báró Siskovits élelőszóval kihirdeti a királynő parancsát:

— Ófelsége Mária Terézia az erdélyi fejedelemség régi törvényeit pontról pontra megvizsgálta, s a Kormányzék javaslatát elfogadva, hosszú és érett megfontolás után elhatározta, hogy a határőr katonaság kötelezően felállítassék. Mostantól kezdve tehát minden szabad ember, akár jutott neki fegyver, akár nem — a nemes haza törvénye szerint — fegyverviselő emberré lett, és hadi hatalom alatt van. A gyalogság száma tizenkétezer, a lovassága háromezer, összesen tehát tizenötezer fő lesz. Nem kételkedhetünk abban, hogy a föllelkesített székely nép hálaadó szívvel fogadja ófelsége kegyelmes rendelkezéseit.

Siskovits beszéde után a kirendelt zenekar a császári himnuszt játssza.

Házak falára, kerítésekre nyílt rendeletet ragasztanak a katonák:

RESOLUTIO

Significatur, quibus expedit universis, quod omnes siculi liberi secundum gratiosam Suae Maiestatis ordinationem et inclytæ patriæ legem, viri armigeri facti sunt, sub militari potestate existentes.

MARIA THERESIA
Gabriel de Bethlen.

(RENDELET)

Adatik mindenek tudtára, hogy minden jog szerinti szabad ember, ő Felsége kegyelmes rendelése és a nemes haza törvénye szerint fegyverviselő emberré lett, és hadi hatalom alatt van.

MARIA THERESIA
Gabriel de Bethlen.)

KOLOSTORUDVAR

A kolostor udvarán gyertyabeszolgáltatás folyik. Ki kosárban, ki csak kézben hozta el otthon tárolt gyertyáit.

Prágai János gyertyaöntőmester azonban egész családjával itt van: kézikocsira rakott kosaraikban nemcsak a vastag templomi gyertyákat és a halottak napjára készítteteket kellett ide hozniuk, hanem még a házi használatra öntött gyertyákat is. Üstbe boríttatják velük, vékánként.

Hosszú nyelű, lekvárt kavarázó kanalakkal feltúrt csuhájú barátok kavargatják a sárgás-fehér pépet.

Prágaiék, négy fegyveres katona közt megsemmisülve nézik: hogyan olvad szét kicsi vagonkájuk.

VÁRUDVAR

A vár udvarán egy vadonatúj díszemlévény magasodik. Annyira új ácsolatú még, hogy a szétröpködött forgácsot fönt, a dobogóján most söpri össze egy töpördött vén ember.

Hátrébb, a várudvar mélyén, fősorakoztatott új határőr katonák gyakorlatoznak.

Gyakorlatuk azonban homályos, furcsa — egyáltalán nem hasonlít a szokásos kiképzéshez.

Két különálló katona kezében nagyméretű, hófehér papírlap.

A parancsnok jeladására mindketten vigyázzba vágják magukat, aztán a magasra emelt üres papírlappal elindulnak a fősorakoztatott „újonc” határőrök előtt.

Amikor a sor végére érnek, három új határőr lép ki, és díszlépésben a díszemlévényhez vonul.

Mindhárman tisztelegnek.

A díszemlévény üres széksorainak és a forgácsot söprő öregember hátának jelentenek.

— Az itt fősorakozott határőrség nevében mélységes alázattal kérjük Öfelsége királyi rendeletének magyarra fordított másolatát...

A ropogó mondatok után mind a három katona egyszerre fordul meg, s indul vissza a helyére.

— Noch einmahl! — hangzik valahonnét a vezényszó.

A háttérből hangzó parancsra öt osztrák ruhába öltöztetett katona fut föl a díszemlévény lépcsőjén, s foglalja el helyét a fönt levő székeken.

A jobb szélen ülő föláll, s a kezében levő üres lapról szertartásosan olvassa:

— Koronás királynőnk az alábbi Bizottságot jelölte ki, hogy a határőrséget megszervezze és rend alatt tartsa... Méltóságos gróf Gyalogkúti Lázár János urat, őfelségének tanácsadóját, alkirálybíró, a Kormányzék tagját...

A gróf Lázárt megtestesítő katona föláll helyéről s meghajol.

Ugyanigy áll föl s hajol meg az is, aki gróf Bethlen Miklós nevét hallja, aki Ontopai Siskovits Józsefét, aki Halmágyi Istvánét, a Kormánysszék titkáráét.

A neveket „olvasó” katona rövid szünet után, mint a leckét fölmondó iskolás fiú, a következő mondatot fűzi hozzá az egészhez:

— A Királyi Bizottság Mária Terézia felséges kezének aláírásával ellátott pátensét ezennel kihirdeti.

A színházi próbának is beillő gyakorlat közben hallani lehet néha a forgácsot söprő vén ember ágsöprűjének a sisergését.

FŐ TÉR

Másnap a Királyi Bizottság tagjai a maguk testi valójában megjelentek a Fő téri díszemelőnyen Carato és Schröder társaságában. Kíséretükben ott volt a fölállított új határőrcsapat s két ágyú.

Gróf Lázár beszédet intéz a határőrség tagjaihoz.

— Ófelsége deák nyelven írt pátensét, melyen szentséges kezeírását s királyi pecsétjét láthatjátok — kívánságotok szerint magyarra is átfordítottuk. Amit kértetek, íme, teljesült!

Ebben a pillanatban két katona — a tegnapi főpróba két szereplője — mindenkinek fölmutatja Mária Terézia leiratát.

— Minden székhelyen, mint örökös privilégiumot hűséggel őriztetek — mondja gróf Lázárt kiegészítve Bornemissza főkirálybíró.

A két katona elindul, s a fölállított határőrök sorfala előtt oly lassúsággal viszi el a pecsétes írást, hogy aki akarja, olvashatja is.

Míg tart a különös szemle, Siskovits szónoklata hangzik.

— Ófelsége statáriumot és amnesztiát hirdet egyidejűleg. Statáriumot azoknak, kik a fegyver felvételét megtagadják, illetve a felvétele ellen nyíltan vagy titokban lázítanak. Viszont amnesztiát ígér mindazoknak, akik a könnyelműen letett fegyvert készséggel újra fölveszik. Sőt akik bujtogatóik nevét böcsülettel megnevezik, jutalmul még húsz aranyat is kapnak. A Bizottság tagjai nem kételkednek abban, hogy ki-ki képes megkülönböztetni a jót a rossztól.

Ahogy Siskovits befejezte szónoklatát, két fegyveres katona kíséri a díszemelőny elé Vén Mihály adószedőt, kit a fegyverfelvétel elleni izgatás miatt le tartóztattak. Vén Mihály fejét lehajtva beszélni kezd.

— Én, Vén Mihály, a királynő alázatos adószedője, vakságom áldozata, köteles jobbágyi tisztelettel Ófelsége katonája óhajtok lenni. Utolsó erőmig, a Szent Evangélium és Jézus Krisztus által, ámen.

Carato lemegy az emelőnyről, és Vén Mihálynak ő adja át személyesen a fegyvert.

Carato Vén Mihálynak, Vén Mihály Caratónak tiszteleg.

Ezzel az ünnepélyes fegyverátadással elkezdődik az általános felfegyverzés.

A fegyverrel megrakott társzekerekről egyenként adogatják le a fegyvert. Mindenki a sorban mellette állónak adja tovább. Mikor azonban a fegyver az utolsó emberhez kerül, hangosan jelenti:

— Kész!

Újabb sor következik.

És újabb jelentés.

— Kész — Kész!

TEMPLOM ELŐTT. (MADÉFALVA)

A templom falának támasztva egymás mellett fejszék és tarisznyák. Szabályosan, az ismétlődés szigorú törvénye szerint: fejsze, tarisznya, fejsze, tarisznya.

A kifeszülő égről félrevert harangszó verődik vissza.

A templomból férfiak lépnek ki, hajadonfővel. Fölteszik kucsmájukat, aztán nyakukba akasztják a tarisznyát, s végül a fejszét fogják kezükbe.

Szótlanul indulnak meg a hegyek felé.

Az asszonyok, akik a templom másik ajtaján jöttek ki, ugyancsak szótlanul nézik az elvonuló férfiakat.

Szótlanságuk súlyából érződik, hogy ami most itt történik, az végleges elhatározás.

A férfiak kivétel nélkül elhagyják a falut.

Az asszonyok elborult arccal és elborult lélekkel kezdenek szétszéledni.

A félrevert harangok is elhallgatnak.

Kapukból visszaforduló riadt asszonyi tekintetek néznek a semmibe.

A meg-meglődülő szél a környék falvaiból is félrevert harangkondulást sodor.

ERDŐBEN

Köd ül az erdőn. Nyirkos, vastag fák mögött emberek rejtőznek: a faluból elmenekült férfiak.

A Trautmansdorf-vasasok egy százada jön velük szemben a mélyúton. Először csak a fegyverek látszanak, majd előtűnnek maguk a katonák is. — Ahogy közelednek, a férfiak úgy csúsznak tovább a fákhöz tapadva, hogy mindig takarásban legyenek.

A katonák nem veszik őket észre — föléjük magasodva eltávolodnak.

A bujdoklók tovább indulnak, de egy fiatal férfi váratlanul visszafordul, és szó nélkül rohanni kezd a katonák után, a falu felé.

Néhányan elállják az útját, s rövid dulakodás után földre teperik, megkötozik.

A fiatal férfi küszködik, dobálja magát, társai néma részvétellel állnak körülötte.

A Trautmansdorf-vasasok százada lassan ereszkedik le a ködbe vesző falu felé.

KONYHÁBAN

Ambrus Ferenc családja az asztal körül ül: felesége, két menyje, három unokája. Hatan vannak, mégis kilenc tányér van az asztalon. Megterítették a hiányzó, az eltávozott férfiaknak is.

Csak a gyerekek esznek turkálva, étvágytalanul. A három asszony alig leplezett nyugtalansággal s félelemmel a kinti zajokat figyelik.

Lónyérítés, káromkodás, asszonysikoly, dörömbölés, menekülés. hangfoszlányai hallatszanak.

Ambrus Ferenc felesége a belső padlásfeljáróhoz támasztja a létrát:

— Ha jönnének... — mondja a két fiatalasszonynak.

Összekapkodja a három érintetlen tányért.

Közélgő hangok az udvaron, csikordul a kilincs, távolról elhaló asszonysikoly.

— Aus schlissen! — dörömbölnek az ajtón.

A két menyecske halálsápadtan mászik föl a létrán. Eltűnőben megvillan a lábuk.

— Kinyitni! — hallatszik magyarul is.

A gyerekek riadtan bújnak egymáshoz.

Kintről már puskatussal verik az ajtót.

FŐ TÉR. TEMPLOM

Zúgnak, bongnak a város harangjai.

„... A tágas téren rendbe állították az új-határőröknek 4 gyalog és egy lovas századát, melyeket két szárnyon az Okelli-gyalogezred egy zászlóalja és a Kálnoky-huszárok kettéosztott csapata zár be. A gyalogság előtt kétoldalt egy-egy ágyú volt felállítva.

Előhozták a törzstiszti lakban őrzött két gyalogsági zászlót, 60 fegyveres kíséretében. A zászlókat két altiszt vitte, követte két káplár és a pattantyúsok, akik a templom ajtajánál állottak fel.

A zászlót a nagy oltár előtt előkészített asztalra helyezték. — Carato és tisztársai az oltár jobb és bal oldalán állottak illő rendben.

Siko József esperes a szokott szertartással megszentelte a zászlókat, melyeket aztán kivittek a katonák elé, és egy asztalra tévén, szögeket vertek bele.

A pattantyúsok sortüzet adtak, és a két ágyút kilőtték...”

A szögbeverést a felszentelő esperes kezdte:

„— A Szentháromság nevében.

Siskovits felesége folytatta:

— Zur Ehre der heiligen Jungfrau. (Boldogasszony tiszteletére.)

Majd Carato felesége:

— Zur Liebe der Königin. (A királynő szeretetére.)

Aztán gróf Lázár:

— A nemzet dicsőségére.

Aztán gróf Bethlen:

— A Fejedelem dicsőségére.

Aztán Bornemissza főkirálybíró:

— Csik—Gyergyó—Kászon—székek díszére.

Halmágyi:

— A Kormányzék díszére.

Réhm:

— Zur Angst der Feinde. (Az ellenség félelmére.)

Carato:

— Zur Ehre des Oberkommandanten Buccow. (Buccow főparancsnok díszére.)

Magdeburg:

— Zur Ehre der ungarischen Nation. (A magyar nemzet dicsőségére.)

Turi István:

— A nemzet dicsőségére.

Vén Mihály:

— A királynőnk szeretetére.

Fazekas Mihály:

— A Trautmansdorf-vasasok tiszteletére.

Ugron János:

— A felséges Ausztriai Ház tiszteletére.

„... Azután a zászlókat a sorok közé vitték, mint Őfelsége látható jelvényét.” A pattantyúsok tüzet adtak egyszerre a két ágyúból.

SZÉPVÍZI ERDŐBEN

Bornemissza főkirálybíró harmadmagával a falujukat elhagyó férfiak keresésére indult.

A szépvízi erdőben talált rájuk.

Az erdő bejáratánál azonban tizenkét fejszés legény állta útjukat.

A fejszések szabályosan foglyul ejtették Bornemisszáikat, sőt szemüket bekötve kísérték őket a tisztáson tanyázó elbujdosottak elé.

Szélről kifordított hatalmas gyökerek védik a tisztást. Nemcsak tanácskozó-helye ez a menekülteknek — egy részüknek a szálláshelye is.

Most mindenki a tisztáson szorong, figyel.

A bekötött szemű Bornemisszáék mögött fejszés legények vigyázkodnak.

Bármennyire érződik is, hogy a tanácskozás életbe vágó, még sincs fennkölt vagy komor gyűlés jellege. Vannak, akik töprengés közben vesszőt fonnak, farigcsálnak: játékokat, betlehemes jászolt és fa-Jézuskát — a közelítő karácsonyra készülődnek.

Egy vastag, asztalszerű rönkön Zöld Péter, a bujdosók papja ír. Az egyik, jászolt faragó férfi fölneéz a faragásból:

— Adjunk annak a gyalázatnak is hangot, miszerint a gyergyaiaknak a szemükre hányták: ha nem akartátok volna fölvenni a fegyvert, nem vettétek volna föl soha. Hát minket ilyen rágalomokkal ne mocskoljanak.

— Én pedig azt fűzném még hozzá: ami erőszakkal történik, az nem érvényes — mondja a szakadozó ruhájú Ambrus Ferenc.

Bornemissza főkirálybíró a hang irányába fordulva válaszol.

— Jegyezd meg, fiam: ezen a földön csak az érvényes, amit az erőszak akar. A többi: óhaj. Ezért is tanácsolom nektek: még idejében van visszafordulnotok s megőrizni családokat, javaitokat az örökös veszedelemtől.

Egy fejszés legény válaszol Bornemisszának:

— Bornemissza uram, a szokott fenyegetésre sem leszünk a császárné göndör birkái. Ijeszthetnek akár az akasztófával is!

Aztán egy idősebb férfi szól közbe:

— Nyolc gyermekem életére esküszöm, hogy a királynő nem akarhatja családunkat földönfutóvá tenni, házunkat lerombolni.

— Úgy van, úgy van — hangzik föl a férfiak sűrűjéből.

Bornemissza nagyon csöndesen válaszol.

— A királynő nem akarja, de meg kell tennie. Mert minél nagyobb valaki, annál nagyobbak a kényszerei... Láthattátok, micsoda összevont, erős csapatokkal jöttek be országunkba. Csak a bolond hiszi, hogy nem a hódító szándék hozta ránk őket... Én, a ti előljárótok, keserűen tanácsolom: menjetek engedelmesen haza.

Most Zöld Péter, a pap áll föl:

— Mi semminek kezdői nem voltunk, így bármi fürtelemre kényszerítenek is, okai sem leszünk semminek...

— Ezt is írjuk bele, ámen — javasolta egy hang.

Zöld Péter visszaül a helyére, s fogalmazza tovább a bujdosók kívánságait, feltevéleit.

HATÁRBAN. (MADÉFALVA)

„...Az Udvarhelyről és Háromszékről átrendelt rendes hadseregbeli csapatok megérkezvén, a havasalji falvakat megszállották, hogy az erdőbe futottakat a falvaktól és élelemszerzéstől elzárják...”

Húsz-huszonöt asszony vág neki a havasoknak, hogy a férfiaknak ételmet vigyenek: ki kézben, ki feje tetején, ki háti kosárban.

Alighogy elhagyják a falut, lovas katonák vágatnak utánuk. Az asszonyok nem futnak, nem menekülnek: tudják, hogy úgymint reménytelen.

A katonák körbezárják, körbenyargalják őket — majd vezényszóra kivont karddal az asszonyokra támadnak.

Felbomlik az asszonyok csoportja — suhannak, lesújtanak a kardok: kettészelik a fejtetőn vitt kosarakat éppúgy, mint a védekezésül feltartottakat.

Minden, amit vittek: kenyér, szalonna, hagyma, pogácsa, alma — a földre hull, lópaták tapossák a hóba.

A katonák vidám kurjongatások közepette visszaterelik az asszonyokat a faluba.

KIVÉGZÉS AZ ERDŐBEN

Ágakon, bokrokon jéggé fagyott zúzmara: kristályvilág.

Két férfi — láthatóan apa és fia nem értik, ami velük történik: egy fenyőfa alatt állnak, egyikük kezében hatalmas sajt és korsó, másikuknál élő bárány és kosár.

Velük szemben néhány méterre három székely katona térdel a hóban, mögöttük három osztrák áll.

A káplár vezénnyel — vállhoz emelik a fegyvert —, újabb vezényszó:

— Feuer!

És szétfröccsen a mell előtt tartott sajt. Kristályágak csörrennek, hullanak le dermedten. A bárány kiesik a kézből, s mintha tudná a járást, elindul, meg-meg-süppedve a hóban.

A két kivégzett férfit már fedik is be ágakkal a katonák, amikor mintegy ötven fejszés madéfalvi menekült veszi körül őket.

A katonák szó nélkül megadják magukat.

A kivégzést végrehajtó katonák közt ott van Dobra Péter is, akire a kalyibánál elsőként kényszerítették a fegyvert.

FENNSÍKON

Két fekete bivaly fújtat, töri a havat — nyomukban, a letaposott hóban, emberek haladnak.

Istmét két bivaly — zömök, parasztszánkót húz. A szánkón egyetlen középkori, nagyméretű rezes láda.

A szánkó mögött is emberek — a menet végén ismét két bivaly.

Konokul törnek felfelé a hóban.

SZÉPVÍZEN

A kifordított gyökerekkel határolt térségben egy rönkön helyezték el a rezes ládát.

Előtte a kivégzést végrehajtó katonákat térdepeltetik. Körben mindenütt az éhes, elcsigázott menekültek.

A láda ki van nyitva. Zöld Péter, a pap, egymás után mutatja fel belőle a székelyek privilégiumait:

„— Approbata!

— Compilata!

— Jeruzsálemi András okirata!

— Mátyás király alapítólevele!

— Bethlen Gábor fejedelem megerősítő levele!

— A Szent Római Birodalom adománya!

— Diploma Leopoldinum!

— Mária Terézia királyi határozatai!...”

Egy meggyötört, lázas tekintetű férfi, igazuk tárgyi bizonyítékait látva, nem tudja türtöztetni magát, előugrik a többiek közül, s ujjal mutat a foglyokra:

— Öljük meg őket!

Szavait egyetértő morgás kíséri, s máris röpül néhány kötél, átlendítve a fák ágain, hurokkal a végükön.

A lincshangulat teljes kibontakozásának a pap próbál gátat vetni:

— Emberek! Emlékezzetek az Írásra! Mit mondott Jézus urunk Péter apostol-nak? Aki fegyverrel harcol, fegyver által vész el!

Ambrus Ferenc is csillapítja a felzúdult népet:

— Elegendő okunk volna, hogy az erőszaknak erőszakkal álljunk ellent. De a fegyvert, melynek viselésére erővel kényszerítenek, azért tagadjuk meg most is... hogy dolgainkról és sorsunkról annál szabadabban döntsünk. Láthattatok: én rólam is lerohadt a kard, tisztán állok ellenségeim előtt... Engedjétek őket szabadon.

— Álljatok fel! — mondja a pap a foglyoknak.

Valaki előhossa fegyvereiket, s ledobja eléjük dühösen, a hóba.

A foglyok bizonytalanul felszedik a fegyvert, és elkotródnak.

FALUBAN. (MADÉFALVA)

„...Az Okelli-ezred egy százada Madéfalván a szökevények fiait visszatartván, az asszonyokat és a leányokat a faluból kiűzte...”

Fáklyafények imbolyognak, vágatnak a hajnali szürkületben: a portugál század félelmetes csatakiáltással és iszonyú lövöldözéssel tör rá a falúra.

Agyongyötört asszonyok, gyerekek szédülnek ki az udvarra, utcára: űzik, hajtják a katonák őket.

Látszik, hogy felkészültek arra, ami most bekövetkezik, hiszen mindenki talpig feketébe öltözött.

De ha mindenre számítottak is, arra nem, hogy a fiúgyermekeket anyjuktól elszakítják.

A katonák korbáccsal és lasszóval dolgoznak egyidejűleg: korbács az asszonyoknak, lasszó a gyerekeknek.

Saját bőrükön szánkáznak a gyerekek a vágató lovak után.

Asszonyok rohannak, bukdácsolnak a hóban. Jajveszékelve menekülnek a faluból, korbácsoktól terelve.

SZÉPVÍZEN

A rezes ládán, vesszőkből, vesszőhánccsokból font betlehem: fából faragott kised, József, Mária, térdeplő királyok — és a ládának talapatul szolgáló rönk mellett két élő, fekete bivaly.

Tüzek égnek. Körülöttük az elbujdosott férfiak ülnek. Megilletődve, komoran énekelnek:

*Krisztus Urunknak áldott születésén
Angyali verset mondjunk szent ünnepén.
Mely Betlehemnek mezején nagy régen zengett ekképpen.
A magasságban dicsőség Istennek,
Békesség legyen földön az embernek,
Jó akarat mindenféle népnek és nemzetségnek.*

A betlehem körül kifordított subákba, báránybőrökbe öltözve a betlehemes játék szereplői csoportosulnak álarcosan: József, Mária, fehér pásztor, gazda, meddúpásztor, király, szolga, angyal stb.

Váratlanul az örök izgatott kiáltozása hallatszik:

— Asszonyok! — A mieink!

A férfiak felugrálnak a tüzek mellől:

— Feketében vannak!

Az erdő alatti kaptatón maradék erejüket összeszedve, rogyadoznak az asszonyok. Rohannak feléjük a férfiak.

Fekete pontok találkozására, hősivatagban.

SZÉPVÍZI ERDŐ

Alkonyodik.

A tér közepén egyetlen máglya parázslik.

„... Csoportokban körbe állott s úgy esküdött meg a nép...”

„... Mi, csíkiak és háromszékiek egymás közt esküszünk, hogy életünk utolsó órájáig egymást el nem hagyjuk, s ha valaki erőszakosan reánk jó, egymást oltalmazzuk. Mindenki egy a többivel, s állhatatos marad haláláig...”

Közvetlenül az eskütétel után két hatalmas fejszecsapás villan: az utolsó két bivaly is lerogyik a hóba. Ők az éhség áldozati állatai. Útőerükből fröccsen a vér.

A látványban összeszikrázik a biblia világa és a pogányságé is.

DOMBOLDAL. (MADÉFALVA)

„... Jan. 5-én a nép fölkerelkedett a Szépvízi-erdőből, és a határhegység aljából a csíki völgyalpály nyugati oldalán, az Olt folyó mellett fekvő Madéfalva irányába vonult...”

A falu felett ritkás erdőből nyílt domboldalra érnek a hidegtől, éhségtől úzótt menekültek.

Alattuk a falu mozdulatlan és csendes.

Mozdulatlanok, határozatlanok ők is, míg valaki el nem kezdi az éneket:

*A magasságban dicsőség Istennek,
Békesség légyen földön az embernek,
És jóakarát mindenféle népnek,
És nemzetségnek.*

Csak ezt a versszakot éneklik, ismétlik, mialatt leszállnak, leereszkednek a faluba.

TEMPLOM ELŐTT

A templom kertjében tíz-tizenkét felszerszámozott katonaló.

A menekültek tudják, hogy gyerekeiket a templomba terelték, de az őrzők magatartása kiszámíthatatlan — így közvetlen a templom ajtaja előtt megállnak. Még mindig énekelnek:

*A magasságban dicsőség Istennek,
Békesség légyen földön az embernek,
És jóakarát mindenféle népnek,
És nemzetségnek.*

Nyílik a templom ajtaja, kisorjáznak rajta a fegyveres osztrák katonák.

Megállnak, szemben, testközelben a végsőkig elgyötört éneklő menekültekkel — néhány másodperc után együtt énekelnek.

Váratlanul két század Kálnoky-husár bukkan fel a templom körül, aztán egy díszszázad, és fekete szánkóján maga Buccow generális.

Abbamarad az ének.

Mindenki mozdulatlan.

Bármilyen megtörténhet. A katonák a fegyvert szorítják erősen, a menekültek a fejszét.

És ekkor Zöld Péter, a pap, az oltáriszentséget magasra tartva megjelenik a

templom ajtajában. Négy karinges ministránsgyerek csöngetve kíséri. Mögöttük a többi elfogott gyerek vonul.

A nép letérdepel.

Zöld Péter a gyerekektől kísérve, Buccow felé tart. Amikor a közelébe ér, letérdepel a szentséggel. Letérdepelnek mögötte a gyerekek is.

Buccow generális kiszáll a szánkóból, és letérdepel ő is: szembe a pappal, szembe a néppel.

Valaki újra kezdi az éneket:

*A magasságban dicsőség Istennek,
Békesség legyen földön az embernek,
És jóakarát mindenféle népnek,
És nemzetségnek.*

Mindenki térdepel. Mindenki énekel.

A katonák is.

MADÉFALVÁN

„...Carato az éjszaka leple alatt hajnali 3 órakor Tapolczáról megindítván hadait, Madéfalvát minden oldalról körülvetette: az Okkeli-ezred négy századával, a Trautmansdorf-ezred vérteseinek másfél századával, 50 Kálnoky-huszárral és két ágyúval.”

A német gyalogság egy része az Olton túl, az Udvarhely felé vezető úton a dombon állott fel, a falu főutcája felé irányított egyik ágyúval.

A gyalogság más része a másik ágyúval a Tapolcza felé vezető utat állotta el.

A német vértés lovasság a Szépvíz, illetve a Gimesi szoros; a magyar Kálnoky-huszárok a Rákos, illetve a Gyergyó felé vezető úton állott.

Carato hajnali négy órakor, még virradat előtt beléágyúztatott a csendes faluba.

Az ágyúlövések a falut felgyújtották, s az elharapódzó tűz, mely a falunak több mint harmadát felégette, kiszorította a népet a házakból.

Az első ágyúgolyó egy szobába hatolt, s ott a kemencét és egy bölcsőt szétzúzván, a mellékszobában az ágy alá fúródott.

A népnek rettenetes volt az ébredése. Senki sem tudta, mitévő legyen, ellenállásra senki sem gondolt, inkább a menekülésre.

A vezetők kegyelemkérő levelet írtak Szóts Péterrel, s a levelet egy fehér kendővel együtt hosszú póznára tűzve, sípolván vitték a szépvízi országút felé, ahol a parancsnokot vélték; de a remélt kegyelem helyett puskalövésekkel fogadták őket. Szóts és társai ott veszték el.

Akik az Udvarhely felé vezető úton akartak menekülni, azok a német gyalogság golyói elé kerültek.

Akik az Olton próbáltak átsurranni, a vékony jégréteg leszakadt alattuk, s a folyóba veszték.

Az Olt hídját felszedték éjszaka. Az asszony-, legény-, gyermeknépek bátran sietvén a hídra, nyakra-főre hullottak s veszték az Oltba.

A háromszékiek és felcsíkiak legnagyobb része Szépvíz felé kísérelvén meg a menekülést, a német vértesekre bukkant, és ezek kardcsapásai alatt vérzett el.

A háromszékiekkel halálos tréfát űztek.

— Ki háromszéki? — kérdezték kiáltva a katonák.

A kétségbeesettek azt hitték, hogy nekik megkegyelmeznek, s örömmel kiáltották:

— Mi vagyunk... Háromszékiek vagyunk...

A vértesek erre:

— Három, három, három! — kiáltással három vágást mértek a szerencsétlenek fejére.

TAPOLCÁN

„...Buccow generális és a Királyi Bizottság a szomszédos Tapolczán megelegetten hallgatta az ágyúdörgést...”

Báro Siskovits Buccowhoz fordul:

— Damit sie gesund bleibt... muss man der szekles Nation in jedem Jahrhundert die Ader öffnen. In diesem Jahrhundert öffnen Sie ihr die, Ader, Herr General.” (Hogy egészséges maradjon... a székely nemzetén minden száz évben eret kell egyszer vágni. Ebben a században Ön vag eret rajta, tábornok úr...)

Buccow nem válaszol.

MADÉFALVÁN

„...A menekülőket részint lelöve s lekaszabolva, részint megsebezve széjjelvervén, a katonaság minden oldalról behatolt a faluba, ahol a nép csoportokba verődött, de ellenállást nem fejtett ki. A katonák ennek dacára közelíttek a népek, s kit megöltek, kit megsebesítettek, néhány százat pedig elfogtak.

Gécző Tamás becsületes személy mondotta:

„...Midőn az militia behatolt a faluba, a nép az utcán lévén utot nyitott és kétfelé állott, minden zenebona kezdés nélkül. — Az militia mégis tüzet ad, de senki nem hull egy darabig, miből a nép azt gyanította, hogy nem ártalomra célzó lövöldözés volt, hanem kevés idő múlva a nép hullani kezdett, és így aki még teheté, minden maga-oltalmazása nélkül elszaladott.”

Madéfalvi Tankó Antal referálja:

„...Talán négyszázan egyhelyen állván egy cifra csákó süveges Kalnokianus lovas katona hozzájuk rugaszkodván kiáltá:

— Tedd le magyar a fegyvert!

És így bottal, lándzsával, vasvillával, puskával is kik voltak, mindent levetettek. Mégis hozzájuk lődözött azon katona, melyre a nép is megrugaszkodott, ki mentségére, ki veszedelmére.”

Miklós György mondotta:

„...A gyalogság az Olton által a malomnál elénkbe jött. Ezt látván kinél mi-féle fegyver volt, a réten letettük, fehér ruhát mutattunk s így gratiáztunk meg.

A vérengzésnek és az azt követő rablásnak 10—11 óra tájban lett vége...”

MEZŐN. (MADÉFALVA)

„...A halottak egy része a madéfalvi tágas mezőn szanaszét hevert... Némeleyeket a rokonok tisztességes temetés végett elvittek: kinek nem voltak rokonai a közelben, az országot mellett közös sírba temettette Röhmer kapitány...”

Alkonyat után gyertyával, méccsel, fekete ruhás asszonyok járnak a halottak között.

Megfordítják a halottakat, s ha nem az, akit keresnek, tovább mennek. Ha ismerős, hangosan kiáltják a nevét:

— Köblös Péter.

— Bocskor János.

— Zámbó Farkas...

Egy-egy asszony ilyenkor futni kezd a halottak között a hang irányába.

Ambrus Ferenc felesége egyik menyé kíséretében járja a halottakat. Karján ferje ünneplő ruhája.

Amikor megtalálják Ambrus Ferencet, kiről teljesen levásott az erőszakkal ráhúzott császári egyenruha, szótlán letérdelnek melléje, és öltöztetni kezdik.

Fekete négyszög: a közös sírt csákányozza tizenkét katonára. A sír szélén, mint az ölfák, halottak vannak összerakva. Mellettük egy dragonyos döglött lóva.

A malomnál, a zúgó alatt — hosszú csáklyákkal — felbukkanó halottakat halásznak ki az életben maradt férfiak.

Viszik a csonttá fagyott halottakat: kit szánkón, kit saroglyán, kit csak úgy kezénél, lábánál fogva.

„...A katonák közül a támadásnál mindössze egy dragonyos káplár szenvedett könnyű sebet, s egy Nagy nevű Kálnoky-huszár sebesült meg a kezén, s egy dragonyos ló lövetett agyon...”

FŐ TÉREN

„...A nagytemplom melletti térségen állították fel a Felcsíkon szervezett négy gyalog- és egy lovas századot, körülvéve a rendes katonaság csapataitól és a két ágyúval.

A díszemlény főhelyén a Bizottság — gróf Bethlen, gróf Lázár stb. — közép-pontjában Buccow generális ült, körülötte illő rendben hadi tisztjei: mögöttük Bornemissza főkirálybíró és az alkirálybírók.

Négy zászlót szentelt fel a templomban Sikó József esperes. Az ünnepélyes actus után hálaének, processio, ágyúlövések és az új katonaság eskütétele fejezte be a felavatási ünnepélyt...”

„— Esküszünk, mindenható Úristen, hogy a mi felséges és győzhetetlen fejedelem urunknak, Ferencnek, kiválasztott római császárnak, német és jeruzsálemi királynak, lotharingiai és bari fejedelemnek, Toscania nagyfejedelmének etc. etc. Hasonlóképpen: felséges, hatalmas fejedelemasszonyunknak, Mária Theresiának, római császárnénak, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország királynéjának, Austria nagyfejedelem asszonyának, Svábsország és Erdélyország fejedelemasszonyának, továbbá: Ófelsége minden generálisának, tisztjeinek, hogy szófogadó hívei leszünk. Az ő parancsaitak és tiltásaitak megtartjuk. Állást és strázsálást éjjel, nappal híven véghez visszük; ellenség ellen harcban, ostromban, víjásokban, vízen, szárazon oly erősen, oly emberül kívánjuk magunkat megmutatni, amint az jó katonának kötelessége. Soha a mi regimentünktől, compániánktól, zászlónktól el nem távozzunk, azokat el nem hagyjuk, hanem azoknál élni és meghalni kívánunk mindenkor, akár mezőben, akár quartélyban, akár garnisonban. Isten minket úgy segíjen és a szent evangélium Jézus Krisztus által. Amen...”

ÜTKERESZTEZŐDÉS

„... Foglyul ejtettek 400 embert, kiket Csíkszeredára a várba vittek, de közülük a sebesültek nagy részét, hogy otthon gyógyíthassák magukat és elrettentő példát szolgáljanak, hazabocsájtottak; csupán kettőt-hármat tartottak vissza minden faluból, hogy a megejtendő vallatásnál tanúságot tegyenek...”

Se út, se nyom, se útszéli bokor vagy fa — csak a hó.

Öt bekötözött sebesült vánszorog: fegyveresen.

Hárman vállon viselik a fegyvert, kettő húzza maga után a hóban.

A középkori kő-Krisztus tövében elválnak egymástól.

Köszönés nélkül.

Se út, se nyom,

— csak a hó.